

Handreiking Voedselbeleving in de kinderopvang

de **GROENE**
belevenis

Colofon

Dit advies is geschreven door Petra de Boij, specialist kinderopvang bij De Groene Belevenis, in opdracht van Rijksdienst voor Ondernemend Nederland in het kader van het programma Jong Leren Eten.

December 2018

Inhoudsopgave

Inleiding

Verschillen kinderopvang en basisonderwijs

- Beleid in plaats van leerlijnen
- Verschillende doelgroepen
- Niet legergericht maar belevingsgericht
- Nauw contact met ouders
- Management en medewerkers

Wat maakt een product geschikt voor de kinderopvang

- Product is gericht op doen!
- Bestaat uit materiaal en ondersteuning
- Concreet; met een kop en een staart
- Is in duidelijke en heldere taal geschreven
- Compleet en praktisch uitvoerbaar
- Is meer dan een map
- Pas bestaand materiaal vanuit het basisonderwijs aan

Aanbevelingen

- Overleg met de kinderopvang
- Draagvlak creëren
- Aansluiting bij VVE

Tot slot

- Zorg dat materiaal vindbaar is
- Informatieve websites

Inleiding

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) geeft uitvoering aan het programma Jong Leren Eten, een initiatief van de ministeries van EZ en VWS. Doel van het programma is om zoveel mogelijk kinderen en jongeren meer structureel in aanraking te laten komen met informatie en activiteiten over voedsel/voeding met als uiteindelijk doel dat zij leren om gezonde én duurzame keuzes te maken.

Naast aandacht voor lessen in de klas, is er aandacht voor activiteiten die buiten de klas plaatsvinden en die onder de noemer 'betekenisvol leren' of 'ervaringsgericht leren' kinderen/jongeren concreet ervaringen laten opdoen in de praktijk.

In het voorjaar 2018 heeft er een snelle scan plaats gevonden waarbij het educatieve materiaal over voedsel-educatie, dat beschikbaar is voor het basisonderwijs en de kinderopvang, werd beoordeeld. Uit deze scan is gebleken dat er voor de kinderopvang weinig passend aanbod beschikbaar is. Veelal wordt voor deze doelgroep materiaal aangeboden dat voor het basisonderwijs ontwikkeld is. Het materiaal, de inhoud en werkwijze sluiten hierdoor niet aan bij de gebruikers.

Deze handreiking geeft ontwikkelaars van educatieve materialen op het gebied van voedsel inzicht op welke wijze zij materialen voor de kinderopvang kunnen ontwikkelen, zodat deze beter aansluit bij de doelgroep.

Voor het schrijven van dit verslag zijn gesprekken gevoerd met diverse kinderopvangorganisaties. Hierbij is geprobeerd om een zo breed mogelijk beeld te scheppen door in gesprek te gaan met grote en kleine organisaties, met pedagogisch medewerkers, beleidsmedewerkers, management en voedingcoaches. Daarnaast is gesproken met de Gezonde Kinderopvang en een producent van een product op het gebied van moestuinieren.

Verschillen kinderopvang en basisonderwijs

Om educatieve materialen te ontwikkelen voor de kinderopvang is het van belang om inzicht te hebben in de organisatie en werkwijze van een kinderopvangorganisatie en in hoeverre deze verschilt ten opzichte van het basisonderwijs. Op locatieniveau kunnen tussen en zelfs binnen kinderopvangorganisaties verschillen zijn, maar in grote lijnen komen deze met elkaar overeen.

Beleid in plaats van leerlijnen.

Kinderopvangorganisaties werken met een pedagogisch beleid. Centraal in dit beleid staat altijd het welbevinden van een kind.

Elk beleidsplan is geschreven rondom de 4 pedagogische doelen zoals die in de Wet kinderopvang benoemd zijn. Deze kunnen worden gezien als een verplichte beleidskapstok waarin de centrale uitgangspunten voor een verantwoorde kinderopvang beschreven staan.

De 4 pedagogische doelen zijn:

- Het bieden van fysieke en emotionele veiligheid
- Het bevorderen van persoonlijke competenties
- Het bevorderen van de sociale competenties
- Socialisatie door overdracht van normen en waarden

Naast de invulling die organisaties aan deze algemene basisdoelen geven, voegen zij ook doelen toe die passend zijn bij hun identiteit of uitgangspunten. Tezamen geeft dit een organisatie concrete richtlijnen over hun manier van werken.

Het beleid geeft de visie weer; is een richtlijn voor de medewerkers, maar is doorgaans geen dichtgespijkerde werkwijze. Het kan gebeuren dat er binnen een kinderopvangorganisatie per locatie net een andere invulling aan een richtlijn wordt gegeven. Accenten kunnen door verschillen in omstandigheden net op andere plekken worden neergelegd. Zeker bij grotere organisaties zie je dit terug.

Voeding is een belangrijk onderdeel in het pedagogisch beleid. Veel organisaties gaan bij het opstellen van het voedingsbeleid uit van de richtlijnen die het Voedingscentrum hiervoor geeft. Accent wordt hierbij gelegd op het maken van gezonde keuzes en het zorgen voor variatie.

Naast dat het voedingsbeleid over gezondheid en een gezond gewicht gaan, bestrijkt voeding binnen de kinderopvang een veel groter terrein. Voor kinderopvangorganisaties gaat voeding ook over motorische ontwikkeling (het leren kauwen op een korst brood), sociale ontwikkeling (met elkaar tafeldekken, een maaltijd nuttigen) en zelfstandigheid (zelf een boterham leren smeren of gezonde keuzes leren maken). Keuzes binnen het beleid worden dus niet alleen op basis van het gezondheidsaspect gemaakt, maar ook vanuit deze ontwikkelingsgebieden bekeken.

Voeding is een thema dat binnen de opvang een groot bereik heeft. Het is tevens een onderwerp waar discussie over kan bestaan. Tussen medewerkers en ouders, management en medewerkers en tussen medewerkers en kinderen. Vanuit de verschillende gezichtspunten wordt hier anders naar gekeken en kan dit meningsverschillen opleveren.

Voor het succesvol uitvoeren van het voedingsbeleid is het van belang dat de verschillende partijen met elkaar de visie dragen.

Naast voeding zijn een natuurlijke omgeving, lichamelijke ontwikkeling en buiten spelen thema's uit het pedagogisch beleid die het NME (natuur en milieu educatie) werkveld raken.

Verschillende doelgroepen

Binnen de kinderopvang kun je met verschillende doelgroepen te maken krijgen: de kinderen, ouders, pedagogisch medewerkers en het management.

Binnen de opvang worden kinderen van 0 tot 12 jaar opgevangen. De jongste kinderen (0 t/m 4 jaar) bezoeken een kinderdagverblijf of voorschoolse opvang. Kinderen van 4 t/m 12 jaar bezoeken na school of tijdens de schoolvakantie de buitenschoolse opvang (BSO). Gastouders vangen zowel kinderen van 0 tot 4 jaar als van 4 tot 12 jaar op.

In Nederland bezoeken jaarlijks 882.000 kinderen de kinderopvang (CBS 2017). De grootste groep die opgevangen wordt zijn peuters: gemiddeld 17 uur per week. Binnen de naschoolse opvang besteden kinderen gemiddeld tussen de 6 en 8 uur per week op een groep.

Niet leergericht maar belevingsgericht

Voor kinderen valt de tijd die zij bij de opvang besteden onder de invulling van hun vrije tijd. Met name voor de BSO kinderen betekent dit dat zij in redelijke mate zelf invulling kunnen geven aan hun dag. Materialen die voor hen ontwikkeld worden, moeten ook in dat kader gezien worden. Door bij het ontwikkelen van materialen de nadruk te leggen op onderzoeken, beleven en ontdekken zullen zij aansluiten bij het vrijetijdskarakter van de doelgroep.

Nauw contact met ouders

Een kinderopvangorganisatie fungeert in veel gevallen als een verlengstuk van een gezin. Samen met de ouders hebben zij een belangrijke rol in de opvoeding van kinderen.

Kinderopvangorganisaties werken in vergelijking met scholen nog nauwer met ouders samen. Dit komt omdat gezinnen doorgaans bij een organisatie binnen komen wanneer hun kinderen jong zijn. Zeker in die beginjaren vindt er door de dagelijkse overdracht een intensief contact plaats tussen ouders en pedagogisch

medewerkers. Daarnaast wordt er over en weer advies gegeven en worden opvoedkundige thema's besproken.

Dit nauwe contact is fijn omdat dit het gezamenlijk doel ondersteunt: het welbevinden van het kind. Tegelijk kan een belangrijk thema als voeding ook veel discussie opleveren wanneer de meningen verdeeld zijn. Dit kan grote impact hebben op het contact.

Ouders worden binnen de organisatie vertegenwoordigd door de oudercommissie. Beleid en ontwikkelingen worden door de commissie getoetst.

Management en medewerkers

Het personeel dat werkzaam is binnen de kinderopvang is grofweg in twee groepen te verdelen: het management en de pedagogisch medewerkers.

De taak van het management is het maken en het uitvoeren van het beleid, het aannemen en ondersteunen van de pedagogisch medewerkers, de planning en de zorg voor het voldoen aan de wettelijke eisen. De grootte van een organisatie bepaalt uit hoeveel personen deze laag bestaat. Functies die je doorgaans in een managementlaag tegen komt zijn directeur, regiomanager, locatiemanager en pedagogisch beleidsmedewerker.

De grootste groep medewerkers binnen de kinderopvang bestaat uit pedagogisch medewerkers. Zij zijn in het bezit van een mbo of hbo opleiding sociaal pedagogisch werk (SPW) of een soortgelijke opleiding.

Het aantal medewerkers dat aanwezig is op een groep hangt af van de leeftijd van de kinderen. Dat loopt uiteen van 1 pedagogisch medewerker op een groep van 3 nuljarige tot 5 tot 8 kinderen in de leeftijdsgroep van 1 tot 4 jaar of 12 kinderen bij een BSO.

De werktijden voor medewerkers op een kinderdagverblijf liggen grofweg tussen 7.30 uur en 18.30 uur. Voor BSO medewerkers wisselt dit meer. Tijdens schoolweken werken zij alleen in de middag, gedurende schoolvakanties werken zij de hele dag.

Sommige pedagogisch medewerkers laten zich verder opleiden zodat zij binnen hun vestiging kunnen optreden als voedingscoach, natuurcoach of pedagogisch specialist.

Pedagogisch medewerkers zijn doorgaans praktische mensen die graag doen. Met concrete informatie en begeleiding zijn ze het meest geholpen. Binnen de kinderopvangorganisatie fungeren zij als de spin in het web. Het zijn de mensen die het beleid op de werkvloer omzetten in handelen, het dagelijkse contact met de ouders onderhouden en met de kinderen werken.

Om het gewenste draagvlak voor voeding en het voedingsbeleid te krijgen is het van belang dat de verschillende doelgroepen binnen de kinderopvang goed geïnformeerd worden. Voor elke doelgroep ligt het accent hierbij op een ander vlak. Voor het management en de ouders richt zich dat vooral op goede informatie. Voor

pedagogisch medewerkers ligt dat naast informatie ook op het vlak van het ondersteunen bij het integreren binnen hun dagelijkse handelen. Voor kinderen moeten educatieve producten het vrijetijdskarakter ondersteunen of de ontwikkeling stimuleren.

Wat maakt een product geschikt voor de kinderopvang?

Product dat gericht is op DOEN!

Belangrijk bij het ontwikkelen van een product voor de kinderopvang is dat het gericht is op actief en ervaringsgericht bezig zijn. Dit kan ontdekkend, onderzoekend of door middel van beleven zijn. Binnen het product kan variatie aangebracht worden door het thema vanuit verschillende hoeken te benaderen: creatief, spel, koken, door het doen van proefjes of naar buiten te gaan. Wanneer er verdiepende informatie wordt gegeven dan is die laagdrempelig en ondersteunt deze vooral de activiteit. Werkbladen zijn niet geschikt voor de kinderopvang.

Ook wanneer een product ontwikkeld wordt voor pedagogisch medewerkers mag ervaringsgericht werken daar een grote plek bij innemen. Dit past bij hun praktische en creatieve manier van werken en denken.

Bestaat uit materiaal én ondersteuning

Het leveren van alleen materiaal is voor kinderopvangorganisatie vaak niet genoeg. Voor pedagogisch medewerkers werkt het ondersteunend en motiverend wanneer zij dichtbij en op een laagdrempelige manier hun vragen kwijt kunnen. Ideaal is het dan ook wanneer een product naast materialen, ook uit ondersteuning bestaat.

Deze ondersteuning kan bestaan uit een persoonlijke uitleg over het gebruik van het product of de meegeleverde materialen, verdiepende informatie over het thema of hoe het product in te passen is in hun werkwijze. Medewerkers zijn vervolgens goed in staat om met het product aan de slag te gaan en daarop voort te borduren.

Ondersteuning kan ook via de mail worden geboden. Let er hierbij wel op dat de informatie ook bij de gebruiker van het product terecht komt. Zo belandt mail bestemd voor een pedagogisch medewerker regelmatig in de mailbox van de locatiemanager.

Wanneer er ondersteuning geboden wordt door middel van een filmpje, dan is deze kort en bondig. Voor jonge kinderen is deze manier van ondersteuning minder geschikt.

Concreet; met een kop en een staart

Producten die voor de kinderopvang ontwikkeld worden zijn concreet. Met een duidelijk begin en een eind. Zorg dat grote opdrachten deelbaar zijn in kleinere

stukken. Dit biedt overzicht en is hierdoor flexibel inzetbaar in tijd. Grote projecten zijn voor de kinderopvang doorgaans niet geschikt omdat zij veel organisatie en tijd vergen.

Is in duidelijke en heldere taal geschreven

Het product wordt geleverd met een handleiding waarin overzichtelijk en in duidelijke stappen staat uitgeschreven hoe het product gebruikt moet worden. Het taalgebruik sluit aan bij een MBO werk- en denkniveau van de medewerkers. De informatie in de handleiding is actueel. Zorg ervoor dat dit geen boekwerk wordt. Houd goed voor ogen welke verschillende doelgroepen binnen de opvang gebruik maken van het product zodat het taalgebruik aansluit bij de gebruiker.

Compleet en praktisch uitvoerbaar

Op een gemiddelde werkdag van een pedagogisch medewerker is weinig ruimte voor het voorbereiden van activiteiten. Wanneer een product een medewerker hierin ontzorgt, maakt dit het product aantrekkelijker.

Zorg er bijvoorbeeld voor dat alle materialen en boodschappen die voor de uitvoering nodig zijn, meegeleverd worden. Wanneer dit niet mogelijk is, wordt dit vooraf duidelijk aangegeven zodat een medewerker hierop tijdig kan anticiperen.

Daarnaast is het belangrijk dat producten praktisch uitvoerbaar zijn. Geen ingewikkelde opdrachten die veel tijd of organisatie vergen. De eenvoudigste activiteiten zijn vaak het sterkst.

Is meer dan een map

Een product dat bestaat uit een map met opdrachtkaarten lijkt aantrekkelijk door de diversiteit die geboden wordt. Maar in de praktijk werkt dit niet zo en blijft zo'n map vaak liggen. Het uitzoeken van opdrachten en het verzamelen van materialen kost veel tijd.

Daarnaast zijn het juist de extra meegeleverde materialen die ervoor zorgen dat een product er uitnodigend uitziet waardoor pedagogisch medewerkers het eerder gebruiken.

Een alternatief voor een map zou een database kunnen zijn zoals deze bijvoorbeeld gebruikt wordt bij Doenkids. Vrij eenvoudig kunnen medewerkers activiteiten uitzoeken en zorgt het systeem vervolgens voor draaiboeken, materiaaloverzichten en een vakantieprogramma. Deze informatie is makkelijk te delen met collega's en ouders waardoor er efficiënt met tijd wordt omgegaan. Nadeel bij deze werkwijze is dat het materiaal voor de opdrachten zelf verzameld moet worden.

Pas bestaand materiaal vanuit het basisonderwijs aan

Een manier om op snel tot een aanbod op het gebied van voedsel voor de kinderopvang te komen, is door materialen en activiteiten die ontwikkeld zijn voor het basisonderwijs aan te passen zodat zij ook inzetbaar zijn binnen de opvang. Het gaat dan vooral om die producten waar kinderen ervaringsgericht aan het werk gaan.

Het is vervolgens belangrijk om bij deze producten het actieve deel centraal te stellen. Vervolgens kan door het toepassen van de bovenstaande punten het product toegespitst worden.

Voorbeelden van materialen die aansluiten bij de kinderopvang zijn materialen waarbij kinderen de herkomst van hun voedsel ontdekken en deze bereiden zoals bijv. brood of kaas, producten waarbij een bezoek wordt gebracht aan een boer of molenaar, producten waarbij er gekookt wordt of waar eten wordt verbouwd.

Aanbevelingen

Overleg met de kinderopvang

Zoek contact met medewerkers uit de kinderopvang en vraag hen op welk gebied zij graag producten zouden willen ontvangen. Dit helpt om sneller tot een passend aanbod te komen en sluit vaak beter aan bij de praktijk.

Draagvlak creëren

Voeding is een belangrijk thema binnen de kinderopvang. Medewerkers besteden gedurende hun werkdag veel tijd aan het geven en bereiden van voeding en is het een belangrijk thema binnen het gezond opgroeien van een kind. Daarnaast hebben de verschillende doelgroepen binnen de kinderopvang een eigen mening over voeding. Nog extra gevoed door de verschillende voedingsadviezen die voedingsdeskundigen geven; levert dit discussie en soms ook weerstand op.

Om het thema voeding binnen de kinderopvang goed te laten landen is het dus belangrijk om een breed draagvlak te creëren. Dit kan gerealiseerd worden door alle doelgroepen bij het thema te betrekken.

Bij de Smakelijke Moestuinen, een product van Buurtlab voor kinderdagverblijven op het gebied van moestuinieren, wordt draagvlak gecreëerd door het geven van een training voor pedagogisch medewerkers en een ouderavond. Naast de uitleg van het programma staan dan ook onderwerpen centraal als gezonde voeding en de wijze waarop je kinderen vaker groente kunt laten eten.

Bij de train-de-trainer cursus 'een gezonde start' van de Gezonde Kinderopvang wordt ervoor gekozen om medewerkers uit de kinderopvang op te leiden tot voedingscoach zodat zij in staat zijn om binnen hun eigen organisatie collega's,

kinderen en ouders te informeren en enthousiasmeren. Door wensen vanuit de verschillende doelgroepen naast elkaar neer te leggen, wordt er een breed draagvlak gecreëerd.

Bij het ontwikkelen van materialen voor de kinderopvang is het belangrijk om hier rekening mee te houden. Ga voor jezelf na hoe je met jouw product dat draagvlak kunt versterken.

Wanneer het niet mogelijk is om zelf die verbreding in een product te geven dan is goed om te weten wie in de directe omgeving dit wel zou kunnen. Door producten en diensten naast elkaar aan te bieden zorg je gezamenlijk voor die verbreding.

Aansluiting bij VVE

Veel kinderdagverblijven en peuterspeelzalen werken met een VVE programma. VVE staat voor voorschoolse- of vroegschoolse educatie en bereid jonge kinderen voor op het basisonderwijs.

Er zijn VVE programma's die vanaf de peuterleeftijd doorlopen tot groep 3 van het basisonderwijs en er zijn programma's die speciaal ontwikkelt zijn voor kinderdagverblijven.

Deze programma's zijn opgebouwd uit thema's die dicht bij de belevingswereld van jonge kinderen staan. Voeding is hier vaak een onderdeel van. Informeer bij kinderopvangorganisaties met welk VVE programma zij werken en bekijk op welke wijze de voeding thema's kunnen worden versterkt. Wanneer hier tevens informatie voor ouders aan wordt toegevoegd, versterkt dit het draagvlak.

Tot slot

Zorg dat materiaal vindbaar is

Veel kinderopvangorganisaties zijn niet of nauwelijks bekend met het NME werkveld of met een website zoals Groen Gelinkt. Producten zijn hierdoor slecht vindbaar. Veelal zoeken organisaties nu naar producten bij grote en bekende partijen zoals het IVN of het Voedingscentrum.

En dat is jammer want een voordeel dat NME centra hebben ten opzichte van landelijke partijen is dat zij lokaal werken. Men is bekend met de plaatselijke (on)mogelijkheden en hebben hierdoor de mogelijkheid om directer en vaak ook langer te ondersteunen. Daarnaast is de drempel lager en letterlijk dichtbij huis.

Dus laat kinderopvangorganisaties weten dat je er bent en wat de mogelijkheden zijn.

Informatieve websites:

- Jong Leren Eten: www.jonglereneten.nl
- Smakelijke moestuinen: www.smakelijkemoestuinen.nl
- De Gezonde Kinderopvang: www.gezondekinderopvang.nl
- Een gezonde start : www.eengezondestart.nl
- Doenkids: www.doenkids.nl

Voor dit advies is gesproken met: dagopvang Dandelion, SKA, Trias Kinderopvang, Kinderopvang Humanitas, De Wiebelwagen, De Gezonde Kinderopvang en Smakelijke Moestuinen.